

BOSH MIYYA YALLIG'LANISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15265676>

Qodirov Iqboljon

*Qo'qon Universiteti Andijon Filiali
talabasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada katta yoshli insonlarda uchraydigan bosh miya yalliglanishining sabablar, uning belgilari, tashxisi va davolash usullari keng muhokama qilinadi. Bosh miya yalliglanishi Yoshi katta insonlar orasida koproq uchraydigan kasallik hisoblanadi. Bu kasallik asosan virusli va bakteriyali kasalliklardan keyin kelib chiqadigan kasallik sanaladi. Maqolada bosh miya yalliglanishining paydo bolioshigfa olib keladigan omillar masalan, virusli kasalliklarga yoki bakteriyali kasalliklarga chalinish natijasida paydo boladi.

Davolash asosan yallig'lanishni kamaytirish va asosiy sababni bartaraf etishga e'tibor qaratiladi. Zamonaviy tibbiyotda yallig'lanish jarayonini boshqarish va asoratlarni xavfini kamaytirish uchun turli strategiyalar ishlab chiqilgan.

Maqolani o'qish bosh miya yalliglanishi bilan qanday aloqa qilishni, kasallikning oldini olish va kasallikdan so'ng tiklanish jarayonini anglashga yordam beradi.

Kalit so'z

Bosh miya yallig'lanishi, Virusli ensefalit, Bakterial meningit, Immunitet zaifligi, Asab tizimi kasalliklari.

Kirish

Bosh Miya Yalliglanishi Tarixi

Bosh miya yalliglanishi tarixan 19-asrga oid tibbiy hujjatlarda uchraydi. Dastlab bu kasallik asosan infeksiyon kasalliklar orqali rivojlangan, lekin o'sib borayotgan tadqiqotlar natijasida viruslar, bakteriyalar, parazitlar, va avtoimmun xususiyatlar orqali ham keltirib chiqarilishi aniqlandi. Eng ko'p tayinlangan sabablar orasida herpes simplex viruslari, sitomegaloviruslar, va qizilo'ngach (varicella-zoster virus) kabi viruslar bor.

XIX asr:

Tushunchaning shakllanishi: XIX asrda ensefalit alohida kasallik sifatida aniqlana boshladi. Bu davrda mikroskopiya rivojlanishi nerv to'qimasidagi patologik o'zgarishlarni kuzatish imkonini berdi.

Etiologiyani noma'lumligi: Ko'p hollarda ensefalitning sabablari noma'lum bo'lib qolgan. Ba'zi holatlarda ensefalitning yuqumli kasalliklar bilan bog'liqligi taxmin qilingan.

Klinik belgilari: Ensefalitning asosiy klinik belgilari - isitma, bosh og'rig'i, hushning buzilishi, tutqanoqlar va nevrologik defitsitlar (parezlar, falajlar) sifatida aniqlangan.

Davolash: Davolash asosan simptomatik bo'lib, isitmani tushirish, og'riqni kamaytirish va tutqanoqlarni nazorat qilishga qaratilgan.

XX asrning birinchi yarmi:

Virusli etiologiyani aniqlanishi: XX asrning boshlarida viruslar ensefalitning asosiy sababchilaridan biri ekanligi aniqlandi. 1918-yilgi Ispan grippi pandemiyasi davrida ko'plab odamlarda postinfeksion ensefalit kuzatildi.

Epidemik ensefalitlarning o'rganilishi: 1917-1926 yillarda Konstantin von Economo tomonidan o'rganilgan letargik ensefalit (Encephalitis lethargica) epidemiyasi ensefalitning klinik ko'rinishlari va patologik o'zgarishlari haqida muhim ma'lumotlar berdi.

Diagnostika usullari: Bel suyuqligini (likvor) tekshirish ensefalit diagnostikasida muhim rol o'ynay boshladi. Likvorda yallig'lanish belgilarining (leykotsitoz, oqsil miqdorining oshishi) aniqlanishi ensefalit tashxisini qo'yishga yordam berdi.

Davolash: Davolash asosan simptomatikligicha qoldi.

XX asrning ikkinchi yarmi:

Viruslarga qarshi preparatlarning yaratilishi: XX asrning ikkinchi yarmida viruslarga qarshi preparatlar (asiklovir, gansiklovir) yaratilishi virusli ensefalitlarning davolash imkoniyatlarini oshirdi.

Immunosupressiv terapiyaning qo'llanilishi: Autoimmun ensefalitlar aniqlangandan so'ng, immunosupressiv terapiya (kortikosteroidlar, immunoglobulinlar) ushbu kasalliklarni davolashda keng qo'llanila boshlandi.

Neyroimaging usullarining rivojlanishi: Kompyuter tomografiyasi (KT) va magnit-rezonans tomografiya (MRT) kabi neyroimaging usullarining rivojlanishi ensefalitning diagnostikasida inqilobiy o'zgarishlar yasadi. Ushbu usullar miya to'qimasidagi yallig'lanish o'choqlarini, shishlarni va boshqa patologik o'zgarishlarni aniqlash imkonini berdi.

Polimeraza zanjiri reaksiyasi (PZR) ning qo'llanilishi: PZR usuli ensefalitning virusli etiologiyasini aniqlashda yuqori sezuvchanlik va spetsifiklikni ta'minladi.

XXI asr:

Autoimmun ensefalitlarning kashf etilishi: XXI asrda autoimmun ensefalitlarning yangi turlari (NMDA-reseptor ensefaliti, LGI1-ensefaliti) kashf

etildi. Ushbu ensefalitlarning aniqlanishi ularni davolashning yangi usullarini ishlab chiqishga olib keldi.

Molekulyar diagnostikaning rivojlanishi: Molekulyar diagnostika usullarining rivojlanishi ensefalitning etiologiyasini aniqlashda yanada aniq va tezkor natijalarga erishish imkonini berdi.

Immunoterapiyaning takomillashuvi: Immunoterapiyaning yangi usullari (rituksimab, tokilizumab) autoimmun ensefalitlarni davolashda qo'llanilmoqda.

Genomik tadqiqotlar: Ensefalitga moyillikni oshiruvchi genetik omillarni aniqlashga qaratilgan genomik tadqiqotlar olib borilmoqda.

Asosiy yangiliklar:

Ensefalitning virusli va autoimmun etiologiyalari aniqlandi.

Neyroimaging va molekulyar diagnostika usullari ishlab chiqildi.

Viruslarga qarshi va immunosuppressiv preparatlar yaratildi.

Autoimmun ensefalitlarning yangi turlari kashf etildi.

Paydo Bo'lish Sabablari

1. **Viruslar:** Eng ko'p uchraydigan sabab □ yuqumli viruslar. Viruslar, masalan, herpes simplex viruslari, sitomegalovirus, va yengil asab infeksiyalari.

2. **Bakteriyalar:** Meningitlar (bosh miya va orqa miya qoplamlarining yallig'lanishi) kabi bakterial infeksiyalar bosh miya yallig'lanishiga olib kelishi mumkin.

3. **Parazitlar:** Toksoplazmoz va boshqa parazitik infeksiyalar bhi bosh miyada yallig'lanish keltirib chiqarishi mumkin.

4. **Avtoimmun Kasalliklar:** Ba'zi hollarda organizm o'z uyalariga hujum qilishi natijasida yallig'lanish yuzaga kelishi mumkin.

Tarqalishi

Bosh miya yallig'lanishining tarqalishi mamlakatning iqlim sharoitiga, sanitariya holatiga, va tibbiy xizmatlar darajasiga bog'liq. Virusli yallig'lanishlar nisbatan keng tarqalgan; masalan, herpes simplex virusiga asoslangan infeksiya ko'p joylarda ko'riladi. Afsuski, bunday yallig'lanishlar iqtisodiy va ijtimoiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Diagnostika

Bosh miya yallig'lanishini aniqlash uchun bir qator diagnostika usullari qo'llaniladi:

1. **Klinik Belgi va Simptomlar:** Bosh og'rig'i, isitma, o'zgarishlar va muvofiqlikni boshqarishda qiyinchiliklar kabi belgilarning tahlili.

2. **Neuroimaging:** MRT (magnit-rezonans tomografiya) va KT (kompyuter tomografiya) yordamida bosh miya tuzilishi va uning yallig'lanish darajasi o'rganiladi.

3. Lumbal Punksiyon: Oqil suyuqlikni olish orqali, laboratoriya tekshiruvi o'tkaziladi va infektsiya yoki yallig'lanish belgilari aniqlanadi.

Davolash Usullari

Bosh miya yallig'lanishini davolash ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, kasallikning sababi va og'irligiga qarab quyidagicha belgilanishi mumkin:

- Antiviral Dori-darmonlar: Agar yallig'lanish virustik sabablar bilan bog'liq bo'lsa, antivirallar, masalan, aciklovir ishlatiladi.
- Antibakterial Dori-darmonlar: Bakterial infektsiyalar uchun tegishli antibiotiklar buyuriladi.
- Yallig'lanishga qarshi dori-darmonlar: Kortikosteroidlar yallig'lanishni kamaytirish uchun qo'llanilishi mumkin.
- Simptomatik Davolash: Bosh og'rig'i, isitma va boshqa alomatlarini boshqarish uchun dori-darmonlar.
- Reabilitatsiya: Kasallikdan keyin tiklanish va reabilitatsiya jarayoni muhim ahamiyatga ega.

Bosh miya yallig'lanishi jiddiy tibbiy muammo bo'lib, uning sabablari, tarqalishi, diagnostikasi, va davolash usullari haqida chuqur bilimga ega bo'lish zarur. Zamonaviy tibbiyot kasallikning oldini olish va davolashda tajriba va ilmiy tadqiqotlarga asoslangan strategiyalarni ishlab chiqishda davom etmoqda.

Adabiyotlar tahlili

Tarqalishi:

•Infektsion Sabablar:

Virusli yallig'lanishlar eng keng tarqalgan hisoblanadi. Masalan, herpes simplex virus, sitomegalovirus, va qizilo'ngach (varicella-zoster virus).

Bakterial yallig'lanishlar (masalan, meningokokka asoslangan meningit) ham muhim ahamiyatga ega.

•Geografik Farqlar:

Ba'zi viruslar va bakteriyalar ayniqsa ma'lum geografik hududlarda ko'proq tarqalgan, masalan, tropik hududlarda tog'larda yoki yomg'irli joylarda.

Kasallik tarqalishining yosh va jins bo'yicha farqlari mavjud, masalan, bolalar va yosh tizzalar kattalar va oq kal'ka nisbatan ko'proq ta'sirlanadi.

•Immunitet Sifatleri:

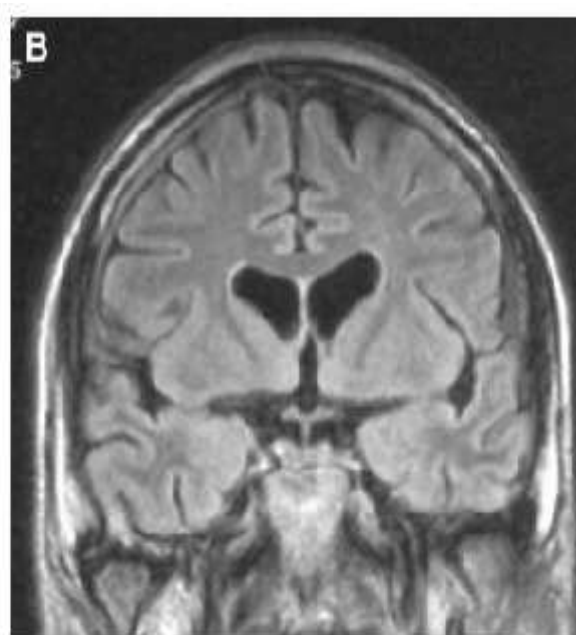
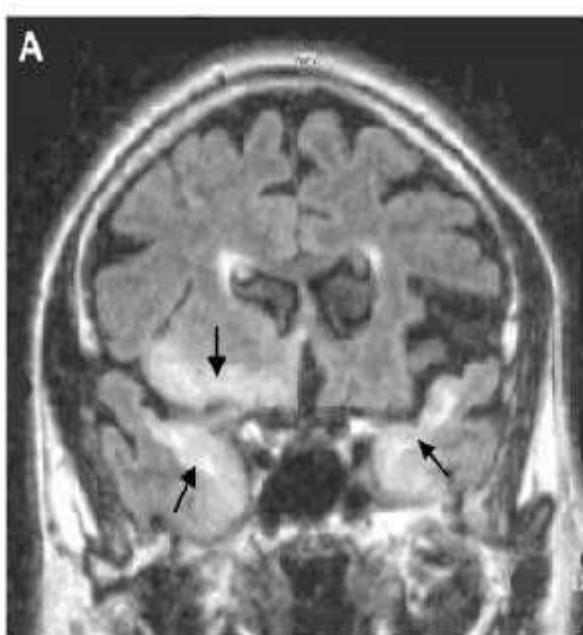
Davolash va immunizatsiyaga qaramasdan, yoki kasalliklarning avvalgi holatlaridan so'ng mablag'lardan foydalanish antibiotiklar va immunizatsiya sifatlariga ta'sir etadi. Odamlarning tibbiy holati yallig'lanish kasalliklariga ta'sir qiladi.

Bosh Miya Yallig'lanishining Belgilari

Bosh miya yalliglanishining belgilarining intensivligi va turlicha bo'lishi mumkin, ularning barchasi yallig'lanishning darajasiga, sabablarga va organismning umumiy holatiga bog'liq.

Asosiy Belgilar:

- Bosh Og'rig'i: Tez-tez yoki kuchli bosh og'rig'i, quyona sharoitida.
- Isitma: Yuqori darajadagi isitma, ko'plab hollarda.
- Mushaklarda va Bo'g'implarda Og'riq: Yallig'lanish jarayonining natijasi sifatida.
- Debilitatsiya (Zaiflik): O'z kuchini yo'qotish, kuchsizlanish.
- His-tuyg'ularni Raqamlashtirish: Tushunish qiyinchiliklari, kayfiyat o'zgarishlari, va hissiy holatlarning o'zgarishi.
- Ko'rish va Eshitishning O'zgarishi: Ko'rish yoki eshitishda muammo, ko'rishning qiyinchiliklari.
- Muvofiqlikni Boshqarishni Yo'qotish: Harakatlarni boshqarishda qiyinchilik, qiyinlik, va muvofiqlikning yo'qolishi.
- Bemorning Asabiy Holati: Qultuqyab, gallyutsinatsiyalar (barqaror emas).

Tashxis

Bosh miya yalliglanishining tashxisi bir necha usullar orqali amalga oshiriladi:

1. Klinik Tahlil:

- Shifokor bemorning belgilari va simptomlarini tahlil qiladi. Ushbu muhokama jarayonida bemorning sog'liq tarixi va o'zgarishlar qayd etiladi.

2. Neuroimaging:

- MRT (Magnit-Rezonans Tomografiya): Bosh miya tuzilmasini aniqlash va yallig'lanish darajasini baholash uchun ishlatiladi.

- KT (Kompyuter Tomografiya): Yallig'lanishni va boshqa o'zgarishlarni aniqlashda yordam beradi.

3. Lumbal Punksiyon:

- Oqil suyuqlikni olish va laboratoriya tahlillari o'tkazish orqali, infeksiya yoki yallig'lanish belgilari aniqlanadi.

4. Laboratoriya Tahlillari:

- Qon va soqit namunalari yordamida infeksiyon agentlarni aniqlash uchun tahlillar ishlatiladi.

Xulosa

Bosh miya yallig'lanishi kasalligi o'ziga xos epidemiologik va klinik xususiyatlarga ega. Yallig'lanish hodisasi sabablarini, belgilarini va diagnostika usullarini yaxshi tushunish bu kasallikni erta aniqlash va davolashda muhim ahamiyatga ega ekan. Bu kasallik odamda immunitetni tushib ketishi natijasida virusli kasalliklarga ko'proq chalinadi shu sababli inson hujayralari zaif bolib qoladi va virusli va bakteriyali kasalliklarga chidamsiz bolib qoladi hujayralar shu sababli tez nobud boladi hamda ushbu kasallikka chalinishga bolgan moyillik ortadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Nevrologiya" Muallif: Sharifov Sh.A., Xudoyberdiyev A.M.

Qisqacha Ta'rif: Ushbu kitobda nevrologik kasalliklar, shu jumladan bosh miya yallig'lanishi haqida muhim ma'lumotlar berilgan. Asosiy kasalliklarni va ularning diagnostika va davolash usullarini o'rganishga bag'ishlangan.

2. "Infeksiyon kasalliklar" Muallif: Hayitov T.N.

Qisqacha Ta'rif: Ushbu kitob infeksiyon kasalliklar, jumladan bosh miya yallig'lanishiga sabab bo'lgan agentlar, diagnostika va davolash usullari haqida ma'lumotlarni taqdim etadi.

3. David T. K. O'Connell Kitob: "Neuroinflammation: Mechanisms and Methods" Malumotlar: Ushbu kitobda nevroinflyamatsiya mexanizmlari va usullari, shuningdek, bosh miya yallig'lanishining turli usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

4. M. A. H. Rubino Maqola: "The role of cytokines in neuroinflammation" Malumotlar: Ushbu maqolada rubino sitokinlarning bosh miyada yallig'lanish jarayonidagi o'rnini va rolin.